

Korunması Gerekli Vakıf Taşınmazlarının Onarımları ve Bir Öneri

Vakıflar Genel Müdürlüğü sorumluluğunda bulunan gurur kaynağı taşınır ve taşınmaz kültür varlıklarımızın geleceğe kültürel ve teknik açıdan nasıl çok daha sağlıklı iletebileceği konusu kuşkusuz pek çok ilgiliyi düşündürmektedir. Bu çalışmamızı böyle bir konuya, ayırdık ve geçmişten geleceğe köprü kurmaya çalıştık, Yöntem olarak klasik dönem, değişim süreci, günümüz ve geleceğimiz sırayla ele alındı.

KLASİK DÖNEM: Küçük Asya 11.yy'dan başlayarak yeni bir egemenlik ve kültür dönemine girdi. Büyük Selçuklu dört büyük kumandanı, Anadolu Selçukluları ve Beylikler, başarılı yöntem ve yönetimleriyle burayı belli surede Anadolu yaptılar. Batı dünyası buna TURKIA dedi, Osmanlılar daha iyi kurumlaşıp kendi klasik dönemlerini yarattılar. Osman Gazi Orhan Gazi'ye "yönetileni (tab'a) yücelt ki devlet yücelsin" diyordu, insana yaratıkların en yücesi gözüyle bakınca dil, din, anasoy ve renkler aşıyor, uygarlık tarihinin en uzun ömürlü ikinci devleti olan Osmanlı İmparatorluğu dönemine damgasını vuruyordu.

Bayındırlıkta ve toplumsal dayanışmada Asya'dan beri bildikleri en uygun yöntem vakıf kurmaktı, Gerek kendi

yükümlülüklerindeki ve gerekse topluma yönelik tüm yapılar hep böyle gerçekleştirildi. Böylece Osmanlı imparatorluğu bir VAKIF UYGARLIĞI yarattı. Akıla ve karşılıklı saygıya dayalı sözlü imar yasası, kendi teknik ve estetik kurallarıyla denene denene bir anonim mimarlık klasiği oluşturdu.

DEĞİŞİM SÜRECİ, Ak Denizi bir iç denize dönüştüren Osmanlıya karşı, Avrupa kendi savunma güdüsüyle Rönesans ve Reformu gerçekleştirdi. Sosyal, kültürel, ekonomik, sanatsal ve düşün (felsefe) dalında atılımlar birbirini izledi, 1789 Fransa İhtilali, arkasından Sanayi Devrimi, seri üretim, boş, işlenmemiş (ham) maddeye gereksinim, kapitalizmi emperyalizme, sömürgecilğe dönüştürdü. 1. Dünya Savaşı yeni bir Avrupa haritası çizdi. Yıkılan ve yanan ülkelerini bayındır kılmak isterken ve betonarme ile çelik, yapı sanatına girerken, düşünceler, ilkeler, öneriler de birbirini izledi, Avrupa aralarındaki ortak görüşleri giderek yazıya döktüler. Özellikle Fransa bu atılımlara öncülük yapıyor, kongreler düzenliyor ve bağlayıcı kararlar alıyordu. 2. Dünya Savaşından sonra UNESCO Sözleşmesi imzalandı ve Türkiye Cumhuriyeti de bunu 20 Mayıs 1946'da kabul etti.

Kurallar açık ve net idi. Anıtlar birer sanatsal ürün olup tarihin tanıklarındırlar. Gelişim ve tarihsel bir olgunun ürünü olunca, yalnız onu yaratan toplumun değil dünya kültürel mirasının matı sayıldı, Bu, kendi oluşum çevresini de aşan bir bakış açıydı, Kent ve kırsal kesim ayırımı olmamalıydı. Amaç anıtın estetik ve tarih değerlerinin korunup kollanmasıydı, Onarımdan istenen ise buna saygı duyar biçimde onu daha sağlıklı konuma getirmektir. Oysa Osmanlının yöntemi, tümüyle geleneğe bağlı kalıp onu yinelemek idi. Yineleyerek yeniliyordu kendini. Bunu Yeni Dünya kopyacılık olarak tanımlar oldu.

Yıkılmaya yüz tutan Osmanlı, çağa ayak uydurabilme isteğiyle yasal, yönetsel (vb) pek çok evreler yaşadı. Eğitim ve öğretim için Avrupa'ya

öğrenciler gönderdi, Bir yandan da ülkedeki eski eser kaçakçılığına karşı, Osman Hamdi Beyin önderliğinde müzecilik atılımı başladı, Dağınık kıymetli parçalar belli yerlere toplatılmaya çalışıldı, Devletin kaderi değişmedi, imparatorluk yıkıldı, Sınırlar küçüldü ve Türkiye Cumhuriyeti kuruldu. Atılımlar durmadı. Avrupa'dan mimarlar getirildi. Orada eğitim gören ilim ve sanat adamları kendi dallarında bu yeniden dirilişe yürekten katkıda bulundular. Bunlardan, biri de **Ali Saim Ülgen** idi,

Ali Saim Ülgen (1914-63) Avrupa'daki eğitiminden sonra Türkiye'ye dönen ve korumacılığı kurup geliştiren önderlerden biridir, Aynı duyguları paylaştan arkadaşlarıyla işbirliğine koyuldu, "Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu" kuruldu, Düşüncelerini kitabında topladı¹. Müzeler Genel Müdürlüğünde "Anıtlar ve Rölöve Bürosu" oluşturuldu, Mahmut Akok pek çok yapı onardı. Yetiştirdiği teknik ressam Tefik Kölek'le arşivi zenginleştirdiler. İstanbul'da Fransız, Arkeoloji Enstitüsü kuruldu. Başkan Albert Luis Gabriel kıymetli yayınlarıyla katkıda bulundu².

Bir süre sonra **Ali Saim Ülgen**, Vakıflar Genel Müdürlüğünde Abideler Şubesinde göreve başladı (1950), Y, Mimar Nedim Onat (İ.G.S.A.) onun sağ koluydu. Vakıflar İstanbul Başmüdürlüğünde giderek deneyimli ve seçkin restoratörler oluştu. Bunun bir eşi de Vakıflar Genel Müdürlüğü Abideler Şubesindeydi. Öğretmen - öğrenci sıcak ilişkisi içinde vakıf yapıları daha bilinçli ve düzenli onarımlara başladı. **Cafer Hanhoğlu, Ruhi Aydın, Ahmet Akseki, Muzaffer Erdoğan, Ahmet Çelik, Yusuf Erdoğan, Celal Babacan, Mehmet Ölçer, Hüseyin Demir,**

Ömer Ertan gibi değerlere bir süre sonra **Özkan Erincin** de katıldı,

Yeni restorasyon kurallarına ve gereçlerine uygun onarımlar da göz ardı edilmiyordu. **Y. Mimar Yılmaz** Önce Mühassıs Müşavir olarak bu yeniliklere daha açıldı³, 1966 yılında Vakıflar

¹ Ülgen, Ali Saim, Anıtların Korunması ve Onarılması. Ankara 1943,

² Gabriel, Albert Luis, Tarihi Türk Abidelerinin Tamiri ve İhyası, Vakıflar Dergisi I, Ankara, 1933, s. 7.

³ Önge, Yılmaz, "Karaman Alaettin Ali Bey Kümbeti", Rölöve ve Restorasyon Dergisi I, Ankara 1974, s. 21.

Abideler Şubesine girdiğimde bu değerli arkadaşımızla birlikte çalışma mutluluğuna eriştim. Halef-Selef olduk birbirimize, Rölöve Bürosu (1966 Mart) tarafımdan kuruldu ve Vakıflar Dergisi yanında “Rölöve ve Restorasyon Dergisini yaşama soktuk. Konya Alaettin Camisi damına yeni dış girdili “Linolyum” adlı plastik bir muşamba denemesi yapıldı. Aksaray Kızıl Minare çelik halatlarla gerilerek denetim altına alındı. Ancak Vakıf onarımı özünde ve büyük ölçüde yine eskinin yenilenmesi ağırlıklıydı.

Bu değişim ve oluşum sürecinde üniversiteler de koruma ve onarım bilincinden yana oldukça yol aldı. Avrupa’da eğitim gören **Cevat Erder**, ODTÜ’nde lisansüstü eğitimi başlattı (1965). Bunu İstanbul Devlet Mühendislik Mimarlık Akademisi, İstanbul Teknik Üniversitesi izledi. YÖK, Restorasyon konusunu, mimarlık eğitimi zorunlu dersleri içine aldı (1980). Türkiye’de kısa sürede bilinçli bir taban oluştu. Ancak uygulamaya gelince, Venedik Tüzüğü’nün tam özümlemediğini anlaşıldı, Bilgi ve belge bulununcaya kadar yapıya dokunmamak bazı pasif düşünenleri «yüreklendirdi, Üstünü bir fanusla örterek koruma düşüncesi bile ortaya atılmadı değildi. Yapı, bir antik eşya gibi büfede mi sergilenmek isteniyordu bilinmez, Onarıma günün damgasını vurmak isteği, malzeme ve yüzey farkları gibi fazla kontrastlıkları da gündeme getirdi. Görsel uyum göz ardı edildi. Dahası, rant kaygısı çok Öne çıkarak, yapının dışına dokunmadan içini olabildiğince değiştiren aşırı tutum, onu bir kabuğa (!) indirgedi. Bu kişisel tutumlar, öneriler ve onayların durulması zaman aldı.

Türkiye bir “Kurullar hegemonyası da yaşadı. Bakanlıkla aralarında gerilim arttı. Pek çok üye değiştirildi. Üyeler aralarında toplantılar yapıp bir ortak karara bile yönelmek istediler. Gündeme yetişemeyen kurullara karşı Bakanlık yeni kurullar kurarak (28 adet) görev alanları daraltıldı. Bu kez onlara yeni üyeler bulmak işin niteliğini de doğrudan etkiledi. Yeterli deneyim ve pratiği olmayan isimler üretildi.

Birim fiyatlarında da bir sorun oluyordu. Bunları beli standartlara dökme ilkesi, işin türü nedeniyle boyuna özel fiyatları artırdı, Çünkü restorasyon bir seri üretim olmayıp kuyumcu gibi onu işlemeye yönelik incelik istiyordu.

Batı Dünyası, korumadan yana yeni ürünler Üretirken zaman zaman bunu bir “Güzellik Müstahzaratı” gibi gelire dökmedi değil. Her deneme için belli bir süre gerekirken bir yenisi denenir oldu. Söz gelimi Çatalhöyük Tanrı - Kral dikilitaşındaki deneme hiç de bekleneni vermedi.

Ocaktan taş çıkarma, onlara motorla yüz açma, paket şekline dönüşen bazalt ve andezitleri kendi özgün gözenek ve renkleri açısından tanınmaz duruma soktu. Diyarbakır’ın gözenekli siyah bazalt taşı şaşırtıcı bir perdahlı ürüne döndü. Ankara’da kaldırımlara uygulanmaya başlayan andezitler de kendi görsel özgünlüklerini yitirdi, Bunun yanında, el ile yonan taşçıların giderek iyice azalmasına yol açtı.

Eğitim politikası bir garipleşti. Eski Erkek Sanat Enstitüleri ara eleman yetiştirirken, bunları Tekniker Okulları izledi. Orayı bitirenlerin üniversitelere yönelmeleri yine amacına ters düştü, Gazi Eğitim, Erkek Teknik Yüksek Öğretmen Okulu (vb) üniversite bünyesine alındı. Ve işte tüm bu belirsizlikler/dağınıklık uzman ve ara eleman yetiştirilmesine çözüm getirmedi, işin sorunluluğunun bilincinde olan yükleniciler (müteahhit), çalışanların en iyisi olduğunu sandığı kişilere iş verdi, Ancak, bunların sayılan çok azdı. Avrupa Birliği desteğiyle Koruma ve Restorasyon Firmaları Derneği’ni (KOREFD) kurdu (14.05.2003). Amaç nitelikli eleman yetiştirmektir. Eğitim görenlere uygulama şansı doğdu.

Günümüzde, Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde 70 adet üniversitenin 58’inde sağlık, spor, bilgisayar, motor, uçak, iletişim ve bunun gibi konumuz dışı dallar sayılmazsa 326 adet Meslek Yüksek Okulu vardır⁴. Bunların kaç tanesinin doğrudan yapı sanatıyla ilgili eğitim verdiğini sözü

⁴ Üniversiteler Yüksek Öğretim Programları ve Meslek Rehberi, Ankara 2000, s.XIX-XXVIII..

edilen yayın belirtmiyor. Bu nedenle her yıl, kaç ara ve doğrudan elemanın iş alanına kazanıldığı, bunlara kurşun, kalıp, ahşap fırınlama, arındırma, taş ve yonma, çini, sırlı tuğla, kiremit, kerpiç, alçı, içlik, dişlik, metal işleri, carn, mukarnas, akustik, sedef, künde-kârî, malakârî, kalemisi gibi eğitimlerin verildiği de bilinmiyor. Ayrıca eğitim gören sınırlı sayının hangi bir işe yetişeceği de planlanmış değildir.

Şu anda restorasyonlarımız için yapı malzeme analizi ve deney laboratuvarları da, ayrı ayrı kurumlarda ve farklı uzmanlıklardadır.

Geçmiş ve günümüzün bu dağınık, yetersiz ve niteliksiz durumu özetlenirse:

-Türkiye’de koruma ve onarım kurallarından yana yaygın ve nitelikli bir ortak dil yoktur. En azından çok yetersizdir.

-Arkeolojik, doğal ve tarihsel aitle ilgilenen müzeler ayrı bir uzmanlık dalındadırlar. Önemli sivil yapılarına (saray, köşk vb.) ne kadar yetiştirdikleri tartışılabilir.

-Üniversiteler kendi ekol ve düşüncelerini kurumlaştırma çabındadırlar. Bir taşınmazın onarımı için ayrı görüşler ileri sürülebilmektedir veya ilgilinin görüşüyle sınırlıdır.

-Birim fiyatlar alabildiğine bol ve dağınıktır. Bunda da ortak bir dil yoktur .

-KOREFD, Belediye, Özel İdare, Meslek Odaları, Sivil Kuruluşlar ayrı ayrı birer kurumdur. AB desteğinin hangi işe / konuya, ne zaman ve ne

kadar katılacağı / katkıda bulunacağı kişisel gayretlere bağlıdır. Bu dağınık gruplar, haklı olarak kendi beklentilerine göre korumaya farklı yaklaşacaklardır, Sivas Gök Medrese 1978’den beri gündemde olduğu için üstüne eğilinebilmiştir.

-Mimarlık Mirasına girmiş daha nice yapı ne zaman ve kimin gayretiyle gündeme gelecektir. Böyle bir öncelikler dizini var mıdır? Söz gelimi Kilis Mevlevihanesiyle, Van-Gevaş İzzettin Şir Bey Cami ve Medresesiyle, Kayseri Bünyan Ulu Camisiyle, Tire, Aydın, Antep, Bayburt ve daha nicelerine kim ne zaman eğilecektir? Yukarıda saydıklarımız kurumların (vb.) her hâlde hiç biri bunlardan rant beklemez. Öyleyse Vakıflar Genel Müdürlüğü kendi sorununu kendi çözmek durumundadır.

Vakıflar ayrı bir ekol ve okuldur. Yurt içinde, yurt dışında sayılamayacak kadar taşınır / taşınmaz değeri vardır. Bunlara el atmanın şimdiden planlanması, çağdaş uluslararası nitelik ve nicelikte şimdilik kendi yapıları için eğitim veren, ara ve doğrudan eleman yetiştiren bir okul kurmalıdır. Bu, yüksek okul, üniversite, enstitü vb. olabilir. Zamanında “vakıf inşaat” deneyimi yaşandı. Vakıflar doğrudan yüklenici kurum (müteahhit) olmadan yöneten olmalı. Vakıf Meslek Lisesi, Vakıf Meslek Yüksekokulu ve Vakıf Teknik Üniversitesi adı bizlere sıcak geliyor. 8-10 yıl içinde nitelikli, nicelikli bir taban hiç de ulaşamayacak hedef değildir ve kurulların niteliğini de doğrudan etkileyecektir. Unutmayalım ki Osmanlıda her medrese derecesine göre birer üniversiteydi.